

“五福 [WŪFÚ] BAXT” MODELINING 寿 [SHÒU] KOMPONENTI ISHTIROKIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2023-21-31-36>

Valieva Noiba Abbasxonovna

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

tayanch doktoranti

(99)897-32-99, naying1564@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada “五福 [wǔfú] baxt” modelining komponentlaridan biri 寿 [shòu] uzoq umr iyeroglifi qatnashgan frazeologik birliklar tahlillar keltirilgan. Xitoyliklar milliy lisoniy ongida baxt konseptini ifodalovchi “五福 [wǔfú] baxt” modeli vaqt o‘tishi bilan turli sabablarga ko‘ra o‘zgarishga yuz tutgan bo‘lib, undagi komponentlar tarkibi va iyerarxiyasi o‘zgargan. Biroq aynan birlamchi komponentlardan bo‘lgan 寿 [shòu] uzoq umr iyeroglifi o‘z o‘rnini saqlab qolgan. Bu esa uzoq umr baxtning birlamchi va asosiy tarkibi ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar. Model, uzoq umr, component, baxt, konsept.

Аннотация. В данной статье представлен анализ фразеологизмов, в которых участвовал иероглиф 寿 [shòu] долголетия, один из компонентов модели «五福 [wǔfú] счастье». Модель «五福 [wǔfú] счастье», представляющая понятие счастья в национальном языковом сознании китайцев, со временем по разным причинам менялась состав и иерархия ее компонентов. Однако свое место сохранил именно иероглиф 寿 [shòu] долголетия, являющийся одним из первостепенных компонентов. Это показывает, что долголетие является основным и главным компонентом счастья.

Ключевые слова. Модель, долголетие, компонент, счастье, концепт.

Annotation. This article presents an analysis of phraseological units in which the hieroglyph 寿 [shòu] of longevity, one of the components of the “五福 [wǔfú] happiness” model, was involved. The “五福 [wǔfú] happiness” model, which represents the concept of happiness in the national linguistic consciousness of the Chinese, has changed over time for various reasons, the composition and hierarchy of its components have changed. However, it was the hieroglyph 寿 [shòu] of longevity, which is one of the primary components, that retained its place. This shows that long life is the main and main component of happiness.

Keywords. Model, longevity, component, happiness, concept.

Baxt insonning asosiy qadriyatlaridan biridir. Baxtga intilish har bir insonga xos bo‘lib, uning tabiatining ajralmas qismidir¹. Uzoq umr ko‘rish esa eng birinchi ne‘matlardan biri bo‘lib, xitoyliklar nazdida uzoq umr ko‘rgan qariyalar baxtli insonlar hisoblanadi. Qadimdan afsona va asotirlarga binoan xitoyliklar abadiylik ichimligini (eliksir)ni topishga intilgan, bu haqida frazeologik birliklarda keltirilgan mevalar, hayvonlar yoki ilohiy obrazlardan bilib olish mumkin. Masalan, shaftoli mevasi aynan uzoq umrni ifodalab, uni iste‘mol qilsa, umri uzayishiga ishonadilar va bayramlarda xona devorlariga ham mazkur meva suratlari ilib qo‘yilganini ko‘rish mumkin.

Millat tabiiy muhiti, urf-odatlar, tarixi va madaniyati milliy tilida o‘z ifodasini topadi. Frazeologik birliklar esa milliy til madaniyati xazinasini sifatida ijtimoiy reallikni, xalq hayotini tasvirlaydi. Xitoy frazeologik birliklari so‘zlar, iboralar va jumlar o‘rtasidagi til birligi bo‘lib, quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi: nisbatan o‘zgarishsiz shaklga (to‘rtta iyeroglifdan iborat) ega, ma‘no yaxlitligi va uni bo‘linmasligi. Frazeologik birliklarda ma‘no soddaligi, qat‘iy tuzilishi, tasvirning aniqligi tufayli pragmatik funksiyasi keng va ular kundalik hayotda ham, badiiy asarlarda ham muhim rol o‘ynaydi. Ularning ommabopligi sababini ham aynan yuqorida keltirilgan funksiyalarda ko‘rish mumkin. Aynan baxt tushunchasini frazeologik birliklar doirasida tahlili esa

Frazeologik birliklar T.M.Gurevichning fikriga ko‘ra har doim aktualdir: “ham bir necha asrlik tarixni o‘z ichiga olgan, ham yangi paydo bo‘lgan hozirgi zamonaviy tilda qo‘llanadigan frazeologik birliklarni o‘rganish nafaqat sinxron tadqiqot uchun qo‘l keladi, balki tadqiqotchiga milliy madaniyatning ayrim konsept mazmunidagi o‘zgarishlarni kuzatishga ham imkonini beradi...²”.

Xuang Chuan sinning 五福 [wǔfú]ga oid besh jildlik lug‘atidan³ 250 ta frazeologik birliklar yig‘ib olinib, “五福 [wǔfú] baxt”ning ikkinchi komponenti bo‘lgan 寿 [shòu] iyeroglifi qatnashgan frazeologik birliklar uchragan misollar bir guruhda jamlangan.

Quyida 寿 [shòu] iyeroglifining leksik-semantik tahlili keltirilgan:

寿 [shòu] (5231)⁴ uzoq umr ko‘rish, I ot 1) uzoq umr, ko‘p yillik; 福 [fú] ~ baxt va uzoq umr; 三 ~ uch karra uzoq umr (uzoq umr ko‘rish); 2) umr (hayot) davomiyligi, mavjudlik; yoshi; 您高 ~ ? yoshingiz nechida (muloyimlik); 3) tug‘ilgan kun: 祝 ~ tug‘ilgan kun bilan tabriklash; 4) tabrik so‘zi; 5) boqiy, boqiylik (birga keluvchi so‘zlar: o‘lim, halokatli, dafn); dafn marosimi, tirikligida dafn uchun tayyorlanib qo‘yish; ~ 宫 qabr.

¹ Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека. М., 1981, с-53.

² Гуревич Т.М. Человек в японском лингвокультурном пространстве. – Монография. – М.: МГИМО(У) России, 2005. – С.25.

³ 黄全信, 中华五福吉祥图典, 福, 华语教学出版社, –北京 2003., – С.245.

⁴ Ошанин И. М. Большой китайско-русский словарь.Т. 1-4. – М.: Наука, 1983–1984. – 1062 с.

II fe'l. umrni uzaytirish; abadiylashtirish; ~国 o'z davlatini abadiylashtirish, qirolligini abadiy qilish.

III atoqli. Shou familiyasi.

Mazkur iyeroglif uzoq umr, ko'p yil, hayot, yosh (возраст), mavjudlik, davomiylik, boqiylik, tiriklik, uzoq umr ko'rish, umrni uzaytirish, abadiylashtirish kabi ma'nolarni ifodalaydi. Atoqli nom sifatida familiya sifatida qo'llanadi.

寿 [shòu] uzoq umr ko'rish, uzoq vaqt davomida hayot kechirish. 寿 [shòu] va 福 [fú] bir-birini o'zaro to'ldiruvchi komponentlar bo'lib, uzoq yashash – katta yutuq, baxtli taqdir hisoblanadi. Shan sulolasi (e.a. XVI-XI asrlar) va Chjou sulolasi (e.a. 1066-221-yillar) hukmronliklari davrida uzoq umr ko'rish – bu to'liq baxt (五福 [wǔfú]) tushunchasining asosiy tarkibiy qismi, degan ibora bo'lgan, deb aytiladi. Ba'zi ilk bronza yozuvlarida (寿 [shòu] tushunchasi)ga juda yaqin bo'lgan ma'nodagi so'zlar topilgan. Daosizmning ta'siri kuchli bo'lgan xitoyliklar, xristian va buddaviylardan farqli o'laroq, odamlar baxtning beshta tarkibiy qismining muhim elementlari sifatidagi hayotni doimo qabul qilib kelganlar. Ular “o'limdan keyingi hayotga”, hayot barcha narsa, hayotsiz hech narsa yo'q, ayniqsa kundalik, haqiqiy hayotni qadrlash va ko'proq yashash xohishiga ishonganlar. Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, xitoyliklar uchun uzoq umr ko'rish, abadiy hayot sirlarini topish kabi xohish-istak ularning hayotdagi maqsadlaridan biri bo'lgan. Buning isbotini frazeologik birliklarda ham ko'rish mumkin:

麻姑献寿 [má gū xiàn shòu] uzoq umr (bag'ishlamoq) (uzoq umr tilash, afsonalarga ko'ra o'lmas pari Ma Gu ayollarga uzoq umr va go'zallik ato etgan); 2) trans. qarimaydigan, abadiy yosh (ayolga nisbatan).

麻姑，是民间传说中的长寿仙 旧俗每逢妇女祝寿时，常有“麻姑献寿”之图。相传农历三月三日西王母寿辰时，麻姑曾在绛珠河畔以灵芝酿酒献给王母。麻姑生时有道术，能履行水上，还能掷末成丹砂，为仙人王方平之妹。

Má gū, shì mǐnjiān chuánshuō zhōng de chángshòu xiān jiùsú měi féng fūnǚ zhùshòu shí, cháng yǒu “má gū xiànshòu” zhī tú. Xiāngchuán nónglì sān yuè sān rì xīwángmǔ shòuchén shí, má gū céng zài jiàng zhū hépàn yǐ língzhī niàngjiǔ xiàn gěi wáng mǔ. Má gū shēng shí yǒu dào shù, néng lǚxíng shuǐshàng, hái néng zhì mò chéng dānshā, wèi xiānrén wángfāngpíng zhī mèi.

Xitoy xalq og'zaki ijodida Ma Gu uzoq umr ko'ruvchi pari. Ma Gu tasvirlangan suratlar o'tmishda ayollar tug'ilgan kunlarini nishonlaganlarida tez-tez xona devorlariga yopishtirilgan. Aytishlaricha, har yili oy taqvimiga binoan uchinchi oyning uchinchi kunida Si Vangmu malikasi tug'ilgan kuniga Ma Gu osmondagi daryo bo'yida uzoq umr sharobini tayyorlaydi. U o'lmas Vang Fangpingning singlisi edi.

Uzoq umr ko'rish va shu bilan navqiron, go'zal bo'lib qolish uchun qadimda xitoy ayollari Ma Gu parisi siymosi tushirilgan suratlarni xona devorlariga ilib

qo‘yishgan, Ma Gu parisiga ishonishgan. Mazkur misolda go‘zallik ham, ayniqsa ayollar uchun baxtning bir qismi ekanini kuzatish mumkin.

双福拱寿 [shuāngfú gǒngshòu] qo‘shaloq baxt (baxt va uzoq umr).

《神农经》：“玉桃服之长生不死。若不得早服之，临死服之，其尸毕天地不朽。”桃亦称寿桃，在吉祥图案中喻长寿。蝙蝠取其“福”音，在吉祥图案中喻福。福为吉祥之总，寿为最难得之福，“双福拱寿”寓意幸福、长寿成双 [2,84]。

“*Shénnóng jīng*”: “*Yù táo fú zhī chángshēng bùsǐ. Ruò bùdé zǎo fú zhī, lín sǐ fú zhī, qí shī bì tiāndì bùxiǔ.*” *Táo yì chéngshòutáo, zài jíxiáng tú'àn zhōng yù chángshòu. Biānfú qǔ qí “fú” yīn, zài jíxiáng tú'àn zhōng yù fú. Fú wéi jíxiángzhī zǒng, shòu wèi zuì nándé zhī fú, “shuāng fú gǒngshòu” yùyì xìngfú, chángshòu chéngshuāng.*

《神农经》 [Shénnóng jīng] kitobida shaftoli mevasining turli navlari haqida gapirilgan bo‘lib: uni iste‘mol qilgan insonlar mangu umr ko‘rguvchilarga aylanadi, o‘lim yoqasida turganlar esa yana jonlanib ketishi yozilgan. Shaftoli uzoq umr ramzi bo‘lib, “baxt” ifodalovchi suratlarda aynan mangu umr ma‘nosiga ishora qiladi. 蝙蝠 [biān fú] iyeroglifi ko‘rshapalak ma‘nosini ifodalab, ikkinchisi [fú] ya‘ni baxt iyeroglifi bilan bir xil talaffuz qilinadi. Mazkur frazeologik birlikda 蝠 [fú] uzoq umrni ifodalamoqda. Demak, xitoy xalqi tafakkurida uzoq umr– eng nodir ne‘mat bo‘lib, qo‘shaloq baxt deganda esa aynan uzoq umr va baxt tushuniladi.

Ehtimol, ushbu lingvokultural hodisa nega xitoyliklar ko‘rshapalak yeyishini tushuntirishi mumkin. Yuqoridagi misolda 五福 [wǔfú] modelining ikkita komponenti 福 [fú] va 寿 [shòu] iyerogliflari uchragan va ular bevosita baxtga ishora qiladi .

福寿双全 [fú shòu shuāng quán] to‘liq baxt va uzoq umr (yaxshi tilaklar)

福为吉祥之首，寿为五福之尊，福寿双全是人们最大的吉祥。图中的 蝙蝠，取其“福”音。寿桃或篆寿字，取其“寿”意。钱古称泉，双钱即双泉，与“双全”谐音，合为“福寿双全”。旧时对有福而又长寿的老人，祝颂福寿双全。

Fú wéi jíxiáng zhī shǒu, shòu wèi wǔfú zhī zūn, fúshòu shuāngquán shì rénmen zuìdà de jíxiáng. Tú zhōng de biānfú, qǔ qí “fú” yīn. Shòutáo huò zhuàn shòu zì, qǔ qí “shòu” yì. Qián gǔchēng quán, shuāng qián jí shuāngquán, yǔ “shuāngquán” xiéyīn, hé wèi “fúshòu shuāngquán”. Jiùshí duì yǒufú ér yòu chángshòu de lǎorén, zhù sòng fúshòu shuāng quán.

Baxt – birinchi ne‘mat, uzoq umr – besh ne‘matning biridir, baxt va uzoq umr – insonlar uchun eng katta ne‘matdir. Tabrik suratlarida ko‘rshapalak, xitoy tilida “fu” baxt so‘zi bilan omofon bo‘lsa, “shou tao” shaftoli mevasi va “zhuang shou” iyerogliflari uzoq umrni anglatadi. Qadimda pulni “shuang qian” va “shuang quan” iyerogliflari bilan ifodalashgan, bu yerda “shuang quan” bilan omofon bo‘lib, shu sababli ham keyinchalik mazkur frazeologik birlik “baxt, uzoq umr va baraka”, ya‘ni barakali, baxtli umr ma‘nolarini anglatgan. Barakali uzoq umr ko‘rgan

qariyalarga shunday tilak bildirishgan. Mazkur misolda 福 [fú] va 寿 [shòu] ikki iyeroglif birga kelishini kuzatish mumkin. Ikkalasi ham baxt modelining bevosita komponenti bo‘lib, baxt va uzoq umr biri ikkinchisini taqozo qilishini ko‘rsatadi.

万寿无疆 [wàn shòu wú jiāng] uzoq umr, so‘zma-so‘z o‘n ming yil umr tilash.

《诗经》中有六处出现万寿无疆。《诗·豳风·七月》：“跻彼公堂，称彼光觶，万寿无疆！”这里的万寿无疆，是指颂祝丰年无穷。后来用为祝寿之词。北宋·欧阳修《圣节五方老人祝寿文》：“亿万斯年，共祝无疆之寿。”

“Shījīng” zhōng yǒu liù chù chūxiàn wànshòuwújiāng. “Shī·bīn fēng·qī yuè”：“Jī bǐ gōngtáng, chēng bǐ guāng hú, wànshòuwújiāng!” Zhèlǐ de wànshòuwújiāng, shì zhǐ sòng zhù fēngnián wúqióng. Hòulái yòng wèi zhùshòu zhī cí. Běisòng·ōuyángxiū “shèng jié wǔ fāng lǎorén zhùshòu wén”：“Yì wàn sī nián, gòng zhù wújiāng zhī shòu.”

“万寿无疆” frazeologik birlik qo‘shiqlar kitobida olti marta uchraydi. “诗·豳风·七月” mazkur asarda esa uzoq umr ma‘nosi bilan bir qatorda hosildor yilni ifodalagan. Ushbu ibora tabrik so‘zga aylangan bo‘lib, adabiyotda ko‘plab taniqli yozuvchilar va shoirlar tomonidan ishlatilgan. To‘g‘ridan-to‘g‘ri 10 000 yil yashashni anglatadi.

人寿年丰 [rén shòu nián fēng] salomatlik va mo‘l hosil, hosildorlik (so‘zma-so‘z: uzoq umr ko‘rish, hosil mo‘l bo‘lishini tilash, odamlarning to‘liq farovonligi va salomatligi haqida)

《诗经》：“如南山之寿，不蹇不崩。”人以寿为本，民以食为天。旧时有春联：“人人寿比南山，年年丰衣足食。”横披为：“人寿年丰”。人寿，仁者长寿；年丰，勤者年丰。长寿，是一生最大的幸福；丰收，是一年最大的企盼。

“Shījīng”：“Rú nánshān zhī shòu, bù jiǎn bù bēng.” Rén yǐ shòu wéi běn, mǐn yǐ shí wéi tiān. Jiùshí yǒu chūnlián: “Rén rénshòu bǐ nánshān, nián nián fēngyīzúshí.” Héng pī wèi: “Rénshòu nián fēng”. Rénshòu, rénzǎ chángshòu; nián fēng, qín zhǎ nián fēng. Chángshòu, shì yīshēng zuìdà de xìngfú; fēngshōu, shì yī nián zuìdà de qǐpàn.

“Qo‘shiqlar kitobi”da “xuddi tog‘lar singari keksa yoshga yetib, tog‘-u toshlardek sog‘-salomat bo‘lsinlar”, deyilgan. Uzoq umr ko‘rish odamlarning asosiy tashvishlaridan biri bo‘lsa, uning asosi oziq-ovqatdir. O‘tmishdagi bahoriy baytda “Hamma tog‘lardek umri uzoq bo‘lsin, kiyim-kechagi, rizqi baland bo‘lsin” deb yozilgan bo‘lsa, boshqa bir manbada “uzoq umr va har yilgi mo‘l-ko‘lchilik” kabi tilak aytib o‘tilgan, demak uzoq umr, hayotdagi eng katta baxt bo‘lsa, yil davomidagi kutilgan baxt – hosil mehnatkashlar uchun mukofotdir. Ushbu misolda uzoq umr ko‘rish bilan bir qatorda, to‘kin-sochinlikda umr ko‘rish nazarda tutilgan.

寿比南山 [shòu bǐ nán shān] janub tog‘lari kabi uzoq umr ko‘rish.

《史记·天官书》：“老人(星)见，治安；不见，兵起。”老人星司 拿国运长短，故历代王朝都将其列入 国家祀典。长寿，是人类千古永恒的追求，故寿星备受人们喜爱，旧时有 联云：“福如东海水长流，寿比南山 松不老。”

“*Shǐjì-tiān guān shū*”: “*Lǎorén (xīng) jiàn, zhì'ān; bùjiàn, bīng qǐ.*” *Lǎorén xīng sī ná guóyùn chángduǎn, gù lìdài wángcháo dōu jiāng qí liè rù guójiā sī diǎn. Chángshòu, shì rénlèi qiāngǔ yǒnghéng de zhuīqiú, gù shòuxing bèi shòu rénmen xǐ'ài, jiùshí yǒu lián yún.* “*Fú rú dōnghǎi shuǐ cháng liú, shòu bǐ nánshān sōng bùlǎo.*”

“史记·天官书” [Shǐjì-tiān guān shū] da : “Uzoq umrni ifodalovchi yulduz paydo bo‘lganda, dunyo tinch va osoyishta bo‘ladi, lekin u yo‘qolsa, zo‘ravonlik boshlanadi” deb yozilgan. Uzoq umr yulduzi xalq taqdirini boshqaradi, shuning uchun unga barcha sulolalar qurbonliklar keltirishgan. Uzoq umr ko‘rish insoniyatning abadiy izlanishidir, shu sabab ham uzoq umr yulduzi xitoyliklar orasida qadrdon hisoblanadi. Qadimgi bir baytda shunday deyilgan: “Sharq dengizining uzoq oqimi singari baxt va janub tog‘lari qarag‘aylari kabi uzoq umr”.

Xitoyliklar uchun uzoq umr ko‘rish, unga ko‘malashuvchi barcha usullar, marosimlar muhim bo‘lgan. Hatto yuqorida aytilgandek, qurbonliklar ham keltirishgan. Afsonalarga ko‘ra, uzoq umr va abadiy yoshlik ichimligi (eliksir)ini topish xitoyliklar uchun har doim dolzarb bo‘lgan. Mazkur misollardan ko‘rinadiki, 寿[shòu] baxt modelining ajralmas komponenti bo‘lib, zamonlar oshib ham uning boshqa konnotativ ma‘nolari birlamchiga aylanishi mumkin, biroq dolzarbligi yoqolmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 黄全信，中华五福吉祥图典，华语教学出版社，– 北京 2003., – С.245.
2. 李立 近年来关于幸福感研究的文献综述中南民族大学民族学与社会学学院，武汉-2013.
3. Воркачев С.Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа- Краснодар КТУ, 2002.-142 с.
4. Гуревич Т.М. Человек в японском лингвокультурном пространстве. – Монография. – М.: МГИМО(У) России, 2005. – С.25.
5. Nasirova, S. A. (2020). Modification of semantics of social terms of the modern Chinese language. – Orcion: Revista de Ciencias Humanas y Sociales, 260-273.
6. Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека. М., 1981, с-53.
7. Китайско-русский словарь /Сост. Фу Чонг. – Шанхай, 2004. – 1249 с.
8. 10. Ошанин И. М. (ред.) Большой китайско-русский словарь.Т. 1-4. М.: Наука, 1983-1984. – С.1062.
9. http://chengyu.t086.com/c_b4f4
10. <http://xh.5156edu.com/html5/79339.html>